

MEGJEGYZÉSEK TELEGDI CSANÁD EGRİ
PŰSPÖKKÉ SZENTELÉSE KAPCSÁN

Telegdi Csanád az Anjou-kori Magyarország egyik jól ismert, fényes karriert befutott alakja. A gyökereit nagy múltra visszavezető Csanád nemzetség sarjaként 1280 táján látta meg a napvilágot, születési helyét azonban nem ismerjük. Apja, Tamás eredetileg Csanád megyében élt, a Bihar megyei Telegre csak azt követően költözött, hogy IV. Béla királytól testvérével együtt visszakapta ezt a birtokot. Telegdet ugyan már a tatárjárás előtt is a Csanád genus egyik ága birtokolta, de 1242 után Geregye nembeli Pál elfoglalta azt. Az említett jószág csak az uralkodó közbelépésére, 1257-ben került vissza Pongrác fiaihoz, Tamáshoz és Lászlóhoz, akik a Telegdi család őseinek tekinthetők.¹ Részben a földrajzi közelség adja a magyarázatát annak, hogy Csanád pályafutása a váradi egyháznál indult. Tanulmányait a váradi káptalani iskolában kezdhette, s egy 1295-ben kelt oklevél a zsenge ifjút már éneklőkanonokként a káptalan tagjai között említi.² Később, 1296 és 1299 között, feltehetőleg egy itáliai egyetemen jogi tanulmányokat folytatott és elnyerte a „doctor decretorum” képesítést. 1299-ben már újfent Váradon található, ahol előbb ismét éneklőkanonokként, majd 1306-tól lectorként tevékenykedett.³ Hamarosan még ennél is magasabb méltóságra emelkedett, tudniillik 1318-ban a váradi káptalan prépostjaként bukkan fel.⁴ Ezt a tisztséget 1322-ig töltötte be. Egy 1320. július 2-án kiállított oklevél tanúsága szerint – a prépostságot megtartva – I. Károly udvarában is fontos feladatokat látott el. Az említett diploma szövegében Csanád „secretarius cancellarius” és „comes capellae” megjelöléssel fordul elő.⁵ 1322-ben az egri káp-

¹ WENZEL GUSZTÁV: *Árpád-kori új okmánytár. I–XII.* Pest–Bp. 1860–1874. (a továbbiakban: W.) VII. 458.; BOROVSKY SAMU: *Csanád vármegye története 1715-ig I.* Bp. 1896. 84.; GYÖRFFY GYÖRGY: *Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza I.* Bp. 1963. 674–676.

² W. V. 137.

³ FERDINANDUS KNAUZ–LUDOVICUS CRESCENS DEDEK: *Monumenta ecclesiae Strigoniensis. I–III.* Strigonii 1874–1924. (a továbbiakban: MES.) II. 468.; NAGY IMRE–TASNÁDY NAGY GYULA: *Anjou-kori okmánytár. Codex diplomaticus Hungaricus Andegavensis. I–VII.* Bp. 1878–1920. (a továbbiakban: AO.) I. 115., 199., 231.

⁴ AO. I. 457

⁵ MES. II. 778.

tan a Szent János evangélista oltalma alatt álló egyházmegye püspökévé választotta. Felszentelésére 1323-ban került sor. Püspökként 1330-ig irányította az egeri egyházmegyét, tevékenységét közmegelegedésre végezte. Boleszló halálával 1328-ban megüresedett az esztergomi érseki szék, s ez komoly kihatással volt Csanád további pályafutására. Az esztergomi káptalan ugyan egy 1329-ben lefolytatott szabályos eljárással Dörögdi Miklós pozsonyi prépostot választotta érsekké, de Dörögdi személyével sem a pápa, sem a király nem volt megelegedve. Az uralkodó, I. Károly kedvelt hívét, Csanádot szemelte ki a magyarországi egyház fejévé, akit XXII. János pápa hozzájárulásával át is helyeztek Egerből Esztergomba. Telegdi Csanád az érseki stallum elnyerésével elérte pályája csúcsát. Közel két évtizedig (1330–1349) látta el az érseki teendőket, s nemcsak I. Károlynak, de utódjának, Nagy Lajosnak is kedvelt híve volt. Érsekként ő irányította a romba dőlt esztergomi székesegyház újjáépítését, a vár megerősítését, sőt az érseki palota rendbehozataláról sem feledkezett meg. A költségeket részben érseki jövedelméből fedezte, de a fenti munkák elvégzésére saját vagyonából is nagy összegeket áldozott. Egyházi célokra sosem sajnálta a pénzt. Nem sokkal a királyi udvarba kerülése után, vagyis a 14. század 20-as éveinek elején a váradi székesegyházban őt oltárt alapított, s a Boldogságos Szűz Mária templomban egy társaskáptalant létesített. Valamennyit gazdagon ellátta javadalmakkal. Családi birtokán, Telegden ferences kolostort emeltetett. Telegdi Csanádot szoros szálak fűzték az uralkodóhoz, I. Károlyhoz. Bizonyítja ezt többek között, hogy a király 1332-ben született István nevű gyermekének az esztergomi érsek lett a keresztapja. Ugyancsak a köztük levő jó viszonyra vet fényt, hogy 1333-ban Telegdi Csanád is ott van az uralkodó kíséretében, amikor I. Károly hatéves András nevű fiával Zágrábon keresztül Nápolyba indult. Viszonyuk akkor sem romlott meg, amikor I. Károly arra igyekezett rávenni Csanád érseket, hogy koronázza királlyá elsőszülött fiát, Lajost. Csanád ezt tudniillik visszautasította, mondván: az uralkodót az ország rendjeinek kell szabad választás útján az ország élére állítani. Az érsek álláspontjának helyességét az uralkodó is beláthatta, mert dacára annak, hogy XXII. János pápánál kedvező fogadtatásra lelt a fenti elképzelése, a főpap válaszában megérkezése után letett erről a tervéről. A sors mégis úgy hozta, hogy I. Károly halálát követően, akinek temetésén Telegdi Csanád mondta a gyászbeszédet, 1342. július 21-én Csanád érsek helyezte – immár az ország szokásainak megfelelően – I. Lajos fejére a királyi koronát. Az új uralkodó szintén kegyeibe fogadta Telegdi Csanádot, sőt messzemenően támaszkodott is rá. Bizonyítja ezt, hogy I. Lajos 1347–48. évi nápolyi hadjárata során Csanád érsekre idehaza az ország ügyeinek intézésében komoly feladatok hárultak.⁶

⁶ Telegdi Csanád életpályájára I.: BUNYITAI VINCE: *A váradi püspökség története alapításától a jelenkorig. II. Káptalanok, monostorok a püspökség alapításától 1566. évig. A váradi püspökség káptalanai s monostorai a püspökség alapításától 1566. évig.* Nagyvárad 1883. 36–40.; BOROVSKY SAMU: i. m.

Telegdi Csanád életpályájának vázlatos ismertetése után az alábbiakban karrierjének csupán egyik fontos állomásához, nevezetesen egri püspökké szenteléséhez fűzünk néhány megjegyzést. Alapvetően azért tarjuk ezt fontosnak, mert a szakirodalomban – az eredeti oklevél világos fogalmazása ellenére – mind a felszentelés helyével, mind pedig annak idejével kapcsolatosan különböző nézetek olvashatók.⁷ Ugyanakkor a consecratio helyének tisztázása várostörténeti szempontból sem elhanyagolható fontosságú, tudniillik ezzel az eseménnyel összefüggésben az eredeti forrás két temesvári egyházi intézményt is említ. A különböző munkák szerzői, akik valamilyen oknál fogva megemlékeznek Telegdi Csanádról, azonos álláspontot képviselnek abban, hogy az egri káptalan egyhangúlag választotta püspökké őt, s felszentelése Temesvárott történt. Felteszik továbbá, hogy az aktusra azért került sor Temesvárott, mert 1315 és 1323 között itt található a királyi udvar. Másként fogalmazva: az említett időszakban Temesvár volt az ország fővárosa. Kérdés persze, hogy Temesvár melyik egyházában zajlott le a consecratio. Az eredeti oklevél ismertetése előtt vegyük sorra a különböző nézeteket, amelyeket a 19. század 80-as éveitől kísérünk figyelemmel.

Bunyitay Vince, a váradi püspökség történetének alapos ismerője 1883-ban megjelent munkájában részletesen szól Telegdi Csanádról. A szóban forgó esemény kritikus pontjával kapcsolatosan azonban mindössze annyit közöl, hogy a felszentelés Temesvárott történt 1323. január 24-én. Azt ellenben nem hallgatja el, hogy a szertartásnál segédkező főpapok egyike Ivánka váradi püspök volt.⁸ Borovszky Samu, Csanád megye monográfusa, Bunyitay munkájára hivatkozva 1896-ban azt állítja, hogy a vizsgált esemény Temesvárott bonyolódott le, s megjegyzi még: a ceremóniát a váradi és a csanádi püspök végezte.⁹ A magyarországi nemzetségek történetének avatott kutatója, Karácsonyi János a 14. századi genusokról írt művében ugyancsak említést tesz Telegdi Csanádról. Elismerő szavakkal illeti tevékenységét, de egri püspöké szentelésének körülményeiről hallgat. Mindössze annyit közöl, hogy Csanád egri püspök lett. Ennek évét viszont – tévesen – 1320-ban adja meg.¹⁰ A Magyarország vármegyéi és városai sorozatban a Temes megye és Temesvár város történetét feldolgozó Szentkláray Jenő apátkanonok Borovszky Samura hivatkozva azt írja, hogy Telegdi Csanádot 1323. január 24-én Temesvárott szentel-

84–85.; KARÁCSONYI JÁNOS: *A magyar nemzetségek a XIV. század közepéig. I–III.* Bp. 1900–1901. I. 351.; MES. III. XVII–XXII.; MÁLYUSZ ELEMÉR–KRISTÓ GYULA: *Johannes de Thurocz: Chronica Hungarorum. II. Commentarii. 2. Ab anno 1301 usque ad annum 1487.* Bp. 1988. 76.

⁷ Az oklevél eredetije: Heves megyei Levéltár Mohács előtti Osztály 9., Df. 209 908. A diploma különböző kiadási helyeire I. a 18., 19., 20., 21. számú jegyzeteket. Az oklevél magyar nyelvű regesztáját I. BLAZOVICH LÁSZLÓ–GÉCZI LAJOS: *Anjou-kori Oklevéltár. VII. (1323).* Sajtó alatt.

⁸ BUNYITAY VINCZE: i. m. 40.

⁹ BOROVSZKY SAMU: i. m. 85.

¹⁰ KARÁCSONYI JÁNOS: i. m. I. 351.

ték püspökké. Szentkláraynál már egy új mozzanat is felmerül. Ő szögezi le tudniillik elsőként a számba vett kutatók közül, hogy a nevezetes aktusra a Szent György templomban került sor, amelyet ő Temesvár „főegyháza”-nak minősít. Szentkláray még további adatokat is közöl a 14. századi Temesvár egyházi viszonyairól, amelyek ismertetésére e helyütt nem térünk ki.¹¹ Azt viszont erőteljesen hangsúlyozzuk, hogy ugyanabban a kötetben, amelyben Szentkláray munkája megjelent, egy másik, az Irodalom, tudomány, művészet című fejezet is érinti a vizsgált problémát. Ennek szerzője, Vende Ernő – Szentklárayval szemben – azt állítja, hogy Telegdi Csanád egri püspökké szentelésének ceremóniája Temesvár egy másik templomában, a domonkosok Szent Lászlóról elnevezett egyházában bonyolódott le. Vende az érintett kutatók közül elsőként irányította a figyelmet a prédikátor testvérekre, s azok Szent Lászlóról elnevezett templomára a szóban forgó esemény kapcsán. Komoly nehézséget okoz viszont, hogy állításának bizonyítására forrásadatot nem közöl.¹² Megjegyzése mindenesetre figyelmeztet arra: a vizsgálatból nem hagyhatjuk ki a domonkosok magyarországi szerepéről, kolostorairól szóló műveket sem. Ezek között az egyik leggyakrabban forgatott könyv Pfeiffer Miklósnak 1917-ben megjelent munkája. Pfeiffer egyértelműen úgy nyilatkozik, hogy Telegdi Csanád püspökké szentelése Temesvárott a domonkosok Szent László királyról elnevezett templomában történt. Meglehető viszont az esemény datálása, tudniillik Pfeiffer 1329-re teszi azt.¹³ 1924-ben jelent meg a Monumenta Ecclesiae Strigoniensis című okmánytár III. kötete. Az oklevelek összegyűjtője és kiadója, Dedek Crescens Lajos életrajzot is közöl a kötetben Telegdi Csanádról. Az egri püspökké szenteléssel kapcsolatban leszögezi, hogy az Temesvárott zajlott le. Munkájában csupán a város nevét szerepelteti, templomot azonban nem említ. A felszentelés időpontját 1323. január 7-ében jelöli meg, s hozzáteszi, hogy azt László kalocsai érsek jelenlétében Benedek csanádi püspök végezte el Miklós győri és Ivánka váradi püspökök segítségével. Dedek közli a püspökké szentelésre vonatkozó oklevelet is. Ennek keltezését – korábbi állításától eltérően – 1323. január 17-ére teszi, és a diplomának egy fontos részét, amely éppen a domonkosok Szent László kolostorában történt felszenteléssel kapcsolatos, egyszerűen elhagyja. Így az oklevélben csupán a temesvári Szent György egyház szerepel, ahol viszont csak Telegdi Csanád megválasztásának megerősítésére került sor.¹⁴ Harsányi András, a domonkosok magyarországi tevékenységéről értekezve, 1938-ban megjelent könyvében szintén említést tesz Temesvárról. Az itteni domonkosok kolostorát azonban csak az általa összeállított táblázatban tünteti fel, a szöve-

¹¹ SZENTKLÁRAY JENŐ: *Temesvár története 10.* In: BOROVSZKY SAMU (szerk.): *Magyarország vármegyéi és városai. Temes vármegye és Temesvár.* É. n. Bp.

¹² UO. VENDE ERNŐ: *Irodalom, tudomány, művészet.* 204.

¹³ PFEIFFER MIKLÓS: *A Domonkos rend magyar zárdáinak vázlatos története.* Kassa 1917. 67.

¹⁴ MES. XVIII.; uo. 22.

ges részben nem emlékezik meg róla. A rendház patrocíniumát, alapításának évét nem ismeri, Telegdi Csanád püspökké szentelésére nem utal. A kolostor első előfordulásának éveként 1329-et adja meg.¹⁵ A téves évszámot valószínűleg Pfeiffertől vehette át. A csanádi egyházmegye nagy tekintélyű kutatója, Juhász Kálmán szintén foglalkozik a szóban forgó kérdéssel. Határozott állásfoglalása szerint Csanád püspök felszentelésére Temesvár Szent György templomában került sor, amelyet ő is a város főegyházának tart. Megállapításában szerepet játszik az is, hogy az említett templom védőszentje, s a Csanád nemzetség patrónusa egyaránt Szent György mártír. Juhász Kálmán szerint a felszentelésre, amelyre Ivánka váradi püspök is eljött, Benedek csanádi püspök közreműködésével 1324. január 24-én került sor a királyi család jelenlétében.¹⁶ Juhász Kálmán megállapításaiból sajnos nem derül ki egyértelműen, hogy Telegdi Csanád felszentelésénél mi volt Benedek csanádi, valamint Ivánka váradi püspök szerepe. Az viszont félreérthetetlenül kiviláglik, hogy Juhász Kálmánnak a 14. századi Temesvárról alkotott képét alapvetően Szentkláray Jenő kutatási eredményei határozták meg. Végezetül Sugár Istvánnak az egri püspökökről 1984-ben megjelent könyvére hivatkozunk. Annál is inkább, mert Sugár István az, aki Telegdi Csanádról szóló életrajzában – a korábbi kutatókkal összevetve – a legpontosabb képet adja a történekről. Egyértelműen különbséget tesz Csanád püspökké választásának megerősítése és felszentelése között. Mindkét eseményre Temesvárott került sor, de az előbbi a Szent György templomban, az utóbbi viszont a domonkosok Szent László egyházában történt. Az időrendet illetően azonban merőben új – véleményünk szerint helytelen – megoldást hoz. Sugár István szerint a püspökválasztás megerősítése 1323. január 9-én, míg a felszentelés január 10-én, vasárnap zajlott le.¹⁷

Ezek után nézzük magát az eredeti forrást! A Telegdi Csanád egri püspöki székbe kerüléséről tudósító oklevél – dacára annak, hogy a fentebb említett kutatók nagy része nem hivatkozott rá – viszonylag régóta ismert a történészek előtt. Legkorábbi kiadója, Fejér György, a 19. század első felében megjelent okmánytárában in extenso közli azt.¹⁸ Ugyanebben a formában található meg a hivatkozott diploma az 1924-ben napvilágot látott Monumenta Ecclesiae Strigoniensis című okmánytár III. kötetében, bár érthetetlen módon Dedek, aki az oklevél számos formális részét mellőzi a közzététel során, fontos információt tartalmazó mondatot is kihagyott az

¹⁵ HARSÁNYI ANDRÁS: *A Domonkosrend Magyarországon a reformáció előtt*. Debrecen 1938. 81.

¹⁶ JUHÁSZ KÁLMÁN: *A csanádi egyházmegye története. Első rész. A csanádi püspökség története. III. A csanádi püspökség története (1307–1386)*. Makó 1946. 20–21.

¹⁷ SUGÁR ISTVÁN: *Az egri püspökök története*. Bp. 1984. 101.

¹⁸ GEORGIUS FEJÉR: *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis. I–XI*. Budae 1829–1844. VIII/2. 477–480.

említett forrásból.¹⁹ Az oklevél román nyelvű tartalmi kivonata az 1953-ban megjelent *Documente privind istoria României* című forráskiadvány II. kötetében szerepel,²⁰ latin nyelvű regesztája pedig Vincent Sedlák okmánytárának 1987-ben megjelent II. kötetében olvasható.²¹ Az oklevél kiállítására Dedek szerint 1323. január 17-én, a román okmánytár szerint 1323. január 16-án, Sedlák szerint pedig 1323. január 23-án került sor. Velük ellentétben Fejér György nem oldotta fel a dátumot, az általa készített regesztában csupán az évet tüntette fel. Az oklevelet Teofil esztergomi prépost állította ki Péter prépost és az egi káptalan számára Telegdi Csanád püspökké szentelésének napján. Teofil elmondásában az események – véleményünk szerint – a következőképpen rekonstruálhatók. Márton püspök halála következtében megüresedett az egi főpapi szék. Röviddel ez után az egi prépost és a káptalan tanácskozást tartott, amelyen egyhangúlag Telegdi Csanád váradi prépostot választották meg – mégpedig törvényesen – új püspöknek. A választás eredményét tudatták Boleszló esztergomi érsekkel. Ő azonban egy Teofil által pontosan meg nem nevezett ügy miatt akadályoztatva volt, s ezért Telegdi Csanád megválasztásának felülvizsgálatával és megerősítésével, valamint felszentelésének lebonyolításával – amit egyébként az oklevél szövege szerint bármelyik püspök elvégezhet – Teofil prépostot bízta meg, felruházván őt az ehhez szükséges jogokkal. Teofil Jakab váradelőhegyi prépostot kérte fel egy felhívás elkészítésére, amelyben tudatták, ha bárkinek kifogása lenne a választás formájával, vagy a megválasztott személlyel kapcsolatosan, az január 15-én (*Sabbatho proximo, post octavas Epiphaniarum Domini preteritas*) akár személyesen, akár megbízottja révén előterjesztheti azt. Mivel a kitűzött határidőig ellentmondás nem történt, Csanád választott püspök és több kanonok az egi káptalanból újfent kérelmezte a megerősítést, nehogy az egyház az idő múlásával kárt szenvedjen. Teofil prépost XXII. János pápa jóváhagyásának reményében január 21-én (*die Veneris post diem memoratum*) Temesvárott a Szent György templomban az ott jelen levő püspökök, kanonok, egyházi és világi személyek, valamint a hívők sokasága előtt Csanád választott püspököt az egi egyházmegye élére helyezte, megválasztását kánonilag megerősítette. Ezt követően került sor január 23-án, vasárnap (*die Dominica sequenti*) a domonkosok Szent László egyházában Csanád felszentelésére, amelyet Benedek csanádi püspök végzett el Miklós győri, valamint Ivánka váradi püspök segítségével. A ceremónián jelen volt László kalocsai érsek is, aki hozzájárulását adta a felszenteléshez.

Teofil prépost oklevele, bár számos részletet homályban hagy, szemléletesen írja le a püspökké válás bonyolult folyamatát egy adott személlyel kapcsolatosan, s

¹⁹ MES. III. 22.

²⁰ *Documente privind istoria României. Documenta Romaniae historica. Veacul XIV. C. Transilvania. I–VII. București 1953–1985. II. 64.*

²¹ VINCENT SEDLÁK: *Regesta diplomatica nec non epistolaria Slovaciae. II. Bratislavae 1987. 393.*

ugyanakkor fontos információt örökített az utókorra a 14. századi Temesvárról is. Cáfolhatatlanul bizonyítja ugyanis, hogy a domonkosoknak 1323-ban már rendháza volt a városban. A domonkosok 14. század eleji temesvári jelenléte tehát bizonyítást nyert, nem úgy mint a ferenceseké, akiknek kolostorára több kutató – a forrás megjelölése nélkül – utal, de erre vonatkozóan egyértelmű bizonyítéknak magunk még nem akadtunk a nyomára. A Teofil prépost oklevelében szereplő Szent György egyház minden bizonnyal Temesvár plébániatemploma volt. Azt a kérdést, hogy Temesvárnak a 14. század elején volt-e még más plébániatemploma is, bizonyítékok híján egyelőre nem tudjuk megválaszolni. E problémának a tisztázása számos más kérdés felgöngyölítése mellett egy következő munka feladata lehet.

Remarques relatives à l'intronisation de Csanád Telegdi à l'épiscopat d'Eger

Dans son étude, l'auteur démontre qu'à propos de l'intronisation de Csanád Telegdi à l'épiscopat d'Eger, dans la littérature spécialisée antérieure, des opinions erronnées s'étaient répandues. D'après l'examen de la charte originale, il prouve: l'intronisation de Csanád Telegdi eut lieu le 23 janvier 1323 à Temesvár dans l'église des dominicains, église qui avait reçu le nom de saint Ladislas. En même temps, il attire l'attention sur le fait que la charte informant de l'intronisation nous aide à reconstruire les rapports ecclésiastiques de Temesvár du moyen âge.